

ECONOMIC OUTLOOK

چشم‌انداز اقتصاد ایران بانک جهانی – اکتبر ۲۰۲۱

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

معاونت بررسی‌های اقتصادی

تهیه کننده: مهسا رجبی نژاد

ناظر: عاطفه قاسمیان

واحد گردآوری و تحلیل آمارهای اقتصادی

معاونت بررسی‌های اقتصادی

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی تهران

مهر ۱۴۰۰

از طریق پست الکترونیکی زیر می‌توانید پیشنهادها و نظرات اصلاحی خود را به واحد مربوطه منعکس نمایید:

Economic.tccim@gmail.com

استفاده از مطالب این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

چکیده:

اقتصاد ایران در سال ۲۰۲۰/۲۰۲۱ (۱۳۹۹) از یک رکود دوساله به دلیل کاهش محدودیت‌های مرتبط با اعمال قرنطینه و افزایش تدریجی تولید نفت طی نیمه دوم سال ۲۰۲۰ خارج شد. با این حال، فعالیت اقتصادی ضعیف، تا حدی به دلیل تحریم‌های ایالات متحده، درآمد ناچیز نفت و صرف هزینه‌های مربوط به مهار همه‌گیری کووید-۱۹، کسری بودجه را افزایش داده و منجر به فشارهای قابل توجه تورمی و کاهش ارزش پول شده است. انتظار می‌رود که رشد اقتصادی ایران همچنان در سطح کم باقی بماند و با احتمال ظهور موج‌های بیشتر انواع کووید-۱۹، عدم قطعیت در تحقق تحریم‌ها، تنش‌های اخیر در افغانستان و تاثیر تغییرات آب و هوایی به چالش کشیده شود.

شرایط و چالش‌های کلیدی

ایران که با موج‌های متعددی از همه‌گیری کووید-۱۹ مواجه شده، همچنان به طور گسترده‌ای تحت تأثیر آن قرار دارد. با بیش از ۵,۳ میلیون نفر مبتلا تایید شده و ۱۱۵ هزار نفر مرگ، تا اواسط سپتامبر ۲۰۲۱ (جمعیت: ۸۴ میلیون نفر)، ایران همچنان کشوری با بیشترین تعداد آسیب‌دیده در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا است. گسترش نوع دلتای ویروس کووید-۱۹ از آگوست ۲۰۲۱ منجر به ثبت رکورد جدیدی از موارد ابتلای روزانه (۵۰ هزار نفر) و مرگ (۷۰۹ نفر) شده است. تا ۱۵ سپتامبر ۲۰۲۱، تنها ۳۱ درصد از مردم اولین دُز واکسن را دریافت کرده بودند که با تسریع واکسیناسیون این رقم تا پایان ۱۷ اکتبر ۲۰۲۱ به ۵۷ درصد و سهم افراد با واکسیناسیون کامل به ۲۸ درصد رسید.

جمهوری اسلامی ایران

۲۰۲۰	جدول ۱
۸۴	جمعیت (میلیون نفر)
۲۰۲,۸	تولید ناخالص داخلی به قیمت جاری (میلیارد دلار)
۲۴۱۴,۳	تولید ناخالص داخلی سرانه (دلار)
۱۴	نرخ فقر - سهم افراد با درآمد روزانه کمتر از ۵,۵ دلار
۴۲	ضریب جینی ^۱
۱۱۰,۷	ناخالص نرخ ثبت نام در دوران ابتدایی
۷۶,۷	امید به زندگی - متوسط طول عمر (سال) ^۲
۸۱۷	انتشار گازهای گلخانه‌ای (میلیون تن معادل دی اکسید کربن)

منبع: گزارش چشم‌انداز کلان فقر - بانک جهانی

^۱ براساس ارقام سال ۲۰۱۸ است. ^۲ بر اساس ارقام سال ۲۰۱۷ است. ^۳ بر اساس ارقام سال ۲۰۱۹ است.

در دهه گذشته، رشد تولید ناخالص داخلی واقعی ایران ناچیز بوده و منجر به کاهش تولید ناخالص داخلی واقعی به سطح سال ۲۰۰۶ شده است. علیرغم برخی پیشرفت‌ها در جهت تنوع اقتصادی، حضور زیاد بخش دولتی همچنان مانع ایجاد مشاغل و سرمایه‌گذاری در بخش خصوصی شده است. حتی قبل از تحریم‌های اخیر، ایجاد مشاغل متناسب با عرضه نیروی کار جدید نبود و بیکاری همچنان بالا بود. بازار کار نیز با مشارکت کم و نابرابری‌های بزرگ جنسیتی روبروست. حوادث نامطلوب ناشی از تغییرات آب و هوایی، مانند خشکسالی و بیابان‌زایی، بخش کشاورزی را تحت تأثیر قرار داده، اما به دلیل کاهش تولید برق آبی، به تولید صنعتی نیز آسیب رسانده است. علاوه بر این، از سال ۲۰۱۹-۲۰ کاهش شدید درآمدهای نفتی به دلیل تحریم‌های آمریکا همراه با شروع همه‌گیری، موافق چرخه‌ای بودن مصارف دولت و بی‌ثباتی اقتصاد را تشدید کرده است.

از دست دادن درآمد، رفاه خانوارها را بدتر کرده است. این اتفاق به دلیل همه‌گیری کووید-۱۹ (به دلیل قرنطینه) و افزایش هزینه‌های زندگی (به دلیل تورم) فشارهای بیشتری را بر خانوارهای کم درآمد وارد کرده است. با توجه به سهم زیاد خانوارهای آسیب‌پذیر، این شوک‌ها احتمالاً باعث افزایش قابل توجه فقر شده است. در حالی که طیف وسیعی از اقدامات حمایتی - اجتماعی برای جبران خسارت وارده بر رفاه انجام شده ولی افزایش تورم از تأثیر آنها کاسته است. تورم نیز همچنان به دلیل کاهش شدید ارزش پول (بیش از ۴۰۰ درصد از سال ۱۹-۲۰۱۸) و پولی‌شدن تامین کسری بودجه (از طریق منابع بانک مرکزی)، بالاست (به طور متوسط سالانه ۳۶ درصد از سال ۱۹-۲۰۱۸).

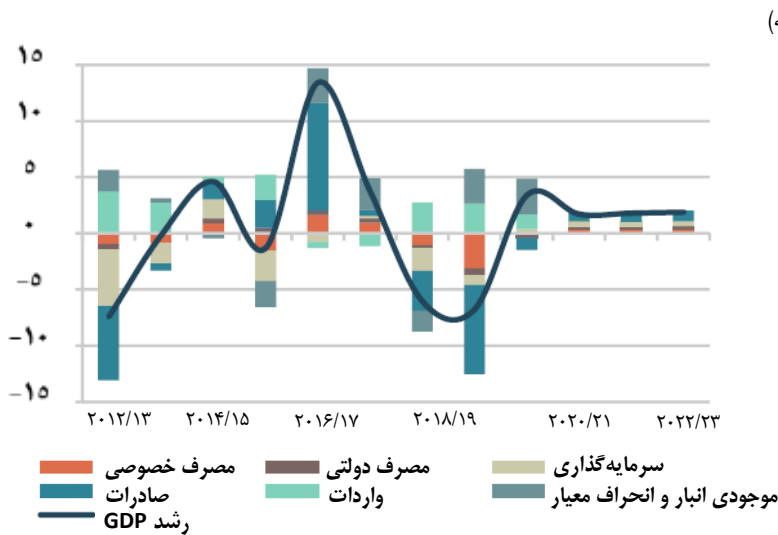
پیشرفت‌های اخیر

اقتصاد ایران پس از تجربه بیش از دو سال رکود اقتصادی طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۱ شاهد بهبود متوسطی است. بهبود تدریجی تقاضای جهانی و محدودشدن اعمال قرنطینه‌ها، باعث رشد قوی‌تر در بخش نفت (۱۱,۲ درصد) و صنعت (۷,۱ درصد) شد که در نهایت تولید ناخالص داخلی را طی سال‌های ۲۰۲۰-۲۱ با رشد ۳,۴ درصدی همراه کرد. در بخش هزینه‌ها، از مصارف دولتی و خصوصی به ترتیب ۲,۳ و ۰,۴ درصد کاسته شد و ممنوعیت واردات منجر به کاهش واردات (۲۹,۲ درصد) برای یک سال دیگر گردید که کاهش صادرات (۵,۴ درصد) را جبران کرد. آخرین داده‌های تولید صنعتی نشان‌دهنده کاهش فعالیت اقتصادی پس از گسترش نوع دلتا در آگوست ۲۰۲۱ بوده، اگرچه که در همین زمان تولید نفت به تدریج به ۲,۴ میلیون بشکه در روز افزایش یافته است. نسبت اشتغال در آوریل-ژوئن ۲۰۲۱، حدود ۲,۱ واحد درصد کمتر از سطح این نسبت در زمان پیش از همه‌گیری کووید-۱۹ (۳۹,۸ درصد- آوریل-ژوئن ۲۰۱۹) با تأثیر منفی نامتناسب بر زنان باقی مانده است.

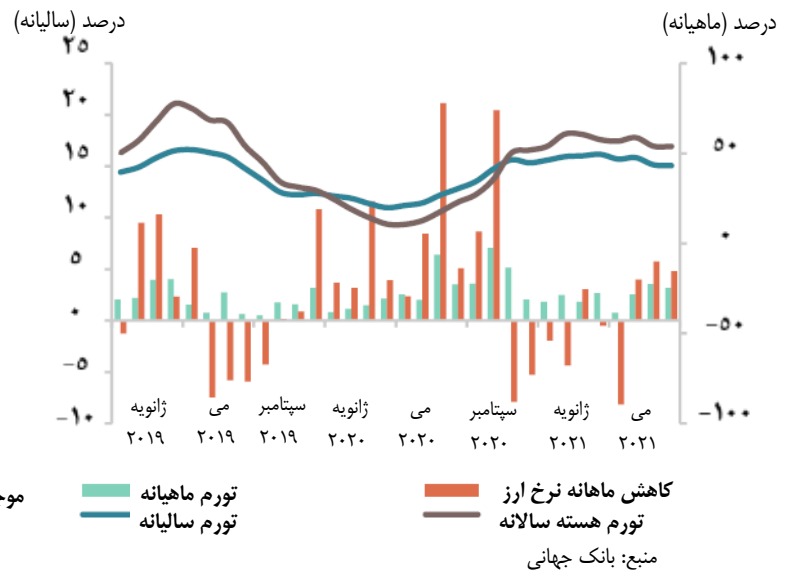
دولت به دلیل کاهش درآمدهای نفتی با کسری بودجه فزاینده‌ای روبرو است. تأثیر مالی بهبود بازار جهانی نفت در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۱ محدود بود زیرا درآمدهای نفتی تنها ۱۰ درصد از درآمدهای دولت را تشکیل می‌داد. در مواجهه با درآمدهای پایین، دولت هزینه‌ها را برای کاهش تأثیرات منفی بر کسری بودجه تنظیم کرد که تقریباً ۲ درصد افزایش یافت و به ۶,۹ درصد تولید ناخالص داخلی رسید. تأمین مالی کسری بودجه از طریق انتشار اوراق مالی (۴۶ درصد کمتر طی آوریل تا سپتامبر ۲۰۲۱ در مقایسه با مدت مشابه سال قبل) به دلیل افزایش عدم قطعیت‌های اقتصادی و نرخ سود واقعی منفی، موفقیت چندانی نداشت. این امر باعث شد تا دولت نقدینگی خود را به اتمام برساند و از کسری باقی مانده، درآمد کسب کند زیرا فروش برنامه‌ریزی شده دارایی‌های عمومی نیز کند شده بود.

شاخص قیمت مصرف‌کننده در آگوست ۲۰۲۱ در مقایسه با ماه مشابه سال قبل، به دلیل عدم قطعیت در چشم‌انداز اقتصادی و مذاکرات هسته‌ای به ۴۳,۲ درصد افزایش یافت. این اتفاق در حالی رخ داد که ارزش پول ملی مجدداً کاهش یافت (۱۶ درصد کاهش در آوریل تا آگوست ۲۰۲۱) و باعث افزایش قیمت کالاهای وارداتی شد. طی ۵ ماهه ۲۰۲۱، صادرات غیرنفتی ایران با ارزش ۱۷,۶ میلیارد دلار به سطح قبل از همه‌گیری کووید-۱۹ رسید (۶۱ درصد رشد در مقایسه با مدت مشابه سال قبل)، در حالی که ارزش واردات حدود ۱۶,۶ میلیارد دلار بود (۲۱ درصد رشد در مقایسه با مدت مشابه سال قبل)، که منجر به ایجاد مازاد تجاری غیرنفتی گردید. رشد گسترده صادرات عمدتاً نشان‌دهنده تأثیر تعطیلی مرزها در آغاز همه‌گیری کووید-۱۹ در سال ۲۰۲۱ است. با این حال، دسترسی ایران به ذخایر ارزی خارجی همچنان به دلیل تحریم‌های آمریکا محدود بوده و این موضوع موجب افزایش پیچیدگی و دشواری تجارت خارجی و تبادلات مالی بین‌المللی ایران شده است.

نمودار ۲. رشد تولید ناخالص داخلی بر حسب عوامل سمت تقاضا، درصد

نمودار ۱. تورم و بازارهای موازی نرخ ارز

چشم‌انداز

چشم‌انداز اقتصادی ایران با انتظارات درباره روند همه‌گیری کووید-۱۹، بهبود تقاضا از سمت شرکای صادراتی و تحولات ژئوپلیتیک در حال شکل‌گیری است. پیش‌بینی می‌شود متوسط رشد تولید ناخالص داخلی در میان‌مدت کمتر از ۳ درصد در سال باقی بماند. در گزارش بانک جهانی، ایمن‌سازی آهسته کووید-۱۹ در برابر ویروس دلتا و احتمال قرنطینه احتمالی در کنار نرخ سرمایه‌گذاری پایین، محرک‌های اصلی چشم‌انداز اقتصاد ایران شده‌اند که عامل نخست یعنی سرعت کم واکسیناسیون تا حدودی مرتفع شده و طی ماه اخیر شاهد افزایش قابل توجه واکسیناسیون در ایران هستیم. انتظار می‌رود تأثیر انواع جدید ویروس بر تقاضای جهانی همراه با تحریم‌های جاری آمریکا بر صادرات، بر رشد در بخش‌های نفتی و غیرنفتی تأثیر منفی بگذارد. اختلال در تجارت با همسایگان، مانند افغانستان پس از سقوط دولت، می‌تواند صادرات را تضعیف کرده و دسترسی به ارزهای خارجی مورد نیاز را بیشتر محدود کند. علاوه بر این، افزایش چالش‌های اقلیمی که منجر به کمبود آب و انرژی همراه با تورم زیاد می‌شود، می‌تواند فشارها را بر آسیب‌پذیرترین افراد جامعه افزایش دهد و بر نارضایتی‌های اجتماعی بیفزاید. ریسک‌های مطلوب (روبه بالا)، شامل امکان لغو تحریم‌ها نیز می‌شود که می‌تواند فعالیت‌های اقتصادی در ایران را به میزان قابل توجهی افزایش دهد، به ویژه از آنجایی که چندین سال، پایین‌تر از سطح ظرفیت بالقوه عمل کرده است.

نکته مهم این است که در صورت عدم بازگشت درآمدهای نفتی ایران در میان‌مدت، دولت جدید با کسری مالی بزرگی روبرو خواهد شد. رشد محدود درآمدهای غیرنفتی به دلیل بهبود آهسته، چشم انداز نامشخص برای درآمدهای بیشتر نفتی و هزینه‌های افزایش دستمزد و حقوق بازنشستگی، انتظار می‌رود توازن مالی را در کسری نگه دارد. همچنین پیش‌بینی می‌شود دولت برای تأمین کسری بودجه به انتشار اوراق قرضه و فروش دارایی‌های عمومی ادامه دهد. انتشار بیشتر اوراق کوتاه‌مدت ضمن افزایش ریسک، احتمالی پولی‌شدن کسری بودجه و تشدید فشارهای تورمی را نیز بدنبال خواهد داشت.

جدول ۲. اقتصاد ایران - شاخص‌های چشم‌انداز کلان فقر

شرح	۲۰۱۸/۱۹ (۱۳۹۷)	۲۰۱۹/۲۰ (۱۳۹۸)	۲۰۲۰/۲۱ (۱۳۹۹)	۲۰۲۱/۲۲ (۱۴۰۰)	۲۰۲۲/۲۳ (۱۴۰۱)	۲۰۲۳/۲۴ (۱۴۰۲)
رشد تولید ناخالص داخلی واقعی، با قیمت ثابت بازار (درصد)	-۶	-۶.۸	۳.۴	۳.۱	۲.۴	۲.۲
رشد مصرف خصوصی	-۲.۶	-۷.۷	-۰.۴	۲.۱	۱.۸	۱.۵
رشد مصرف دولتی	-۲.۹	-۶	-۲.۳	۲.۴	۱.۷	۱.۵
رشد تشکیل سرمایه ثابت ناخالص	-۱۲.۳	-۵.۹	۲.۵	۱.۲	۲.۱	۲.۷
رشد صادرات کالا و خدمات	-۱۲.۵	-۲۹.۹	-۵.۴	۱۲	۷.۱	۵.۹
رشد واردات کالا و خدمات	-۲۹.۵	-۳۸.۱	-۲۹.۲	۹.۸	۴.۸	۳.۹
رشد تولید ناخالص داخلی واقعی، با قیمت ثابت عوامل (درصد)	-۵.۴	-۶.۵	۳.۶	۳.۱	۲.۴	۲.۲
رشد کشاورزی	-۰.۹	۸.۸	۴.۵	۱.۶	۲.۱	۴
رشد صنعت	-۱۱	-۱۵.۹	۸.۴	۳.۶	۳.۵	۳.۴
رشد خدمات	-۰.۷	-۰.۵	-۰.۱	۲.۹	۱.۶	۰.۹
تورم (درصد تغییر شاخص قیمت مصرف‌کننده)	۳۱.۱	۴۱.۳	۳۶.۴	۴۲.۹	۴۱.۶	۴۰.۳
تراز حساب جاری (درصد از تولید ناخالص داخلی)	۹.۱	۱.۵	-۰.۳	۱.۴	۱.۵	۱.۷
تراز مالی (درصد از تولید ناخالص داخلی)	-۱.۷	-۵	-۶.۹	-۷.۳	-۶.۹	-۶.۸
بدهی ناخالص عمومی (درصد از تولید ناخالص داخلی)	۳۸.۵	۴۸	۵۲	۵۳.۷	۵۳.۲	۵۲.۶
تراز اولیه (درصد از تولید ناخالص داخلی)	-۱.۵	-۴.۳	-۵.۹	-۶.۲	-۵.۹	-۵.۸
رشد انتشار گازهای گلخانه‌ای (میلیون تن معادل دی‌اکسید کربن)	۱.۷	-۴.۶	۳.۴	۳	۲.۶	۲.۶
انتشار گازهای گلخانه‌ای مرتبط با انرژی (درصد کل)	۷۰.۹	۶۹.۷	۷۰.۱	۷۰.۱	۷۰	۶۹.۷

منبع: گزارش چشم‌انداز کلان فقر - بانک جهانی - اکتبر ۲۰۲۱
سال ۱۴۰۰، برآورد و سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ پیش‌بینی است.